

ности и уголовно-процессуального статуса по УПК Украины. Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения: материалы IV Международной научно-практической конференции, г. Уфа, 8 февраля 2014 г.: в 2 ч. Уфа: Евразийский научно-исследовательский институт проблем права, 2014. Ч. 2. С. 199–204.

8. Корчева Т.В. Щодо питання забезпечення права на захист особи у кримінальному провадженні за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фах. вид. Нац. ун-ту «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». 2013. Вип. 1. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2013_1_23.pdf/

9. Пожар В.Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2010. 20 с.

10. Белькова О.В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2005. 20с.

11. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. К., 2009. 254 с.

12. Законопроект № 4241 «Про внесення змін до статті 66 Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення права свідка на ефективну правову допомогу)». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH39T00A.html.

13. Панчук О.В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 18 с.

14. Панчук О. Окремі питання надання адвокатом правової допомоги свідку. Закон и жизнь. 2013. № 3. С. 32–34.

УДК 343.15

МАРИНІВ В.І.

ПИСЬМОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ В СУДАХ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ТА КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ ЯК ЗАСІБ СПРОЩЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Стаття присвячена дослідженню проблем спрощення кримінального судочинства за допомогою застосування письмового провадження. Аналізуються переваги і недоліки здійснення письмового провадження. Розглядаються питання реалізації письмового провадження у судах апеляційної та касаційної інстанцій.

Ключові слова: кримінальне провадження, перегляд судових рішень, суд апеляційної інстанції, суд касаційної інстанції, письмове провадження.

Статья посвящена исследованию проблем упрощения уголовного судопроизводства с помощью применения письменного производства. Анализируются преимущества и недостатки осуществления письменного производства. Рассматриваются вопросы реализации письменного производства в судах апелляционной и кассационной инстанций.

Ключевые слова: уголовное производство, пересмотр судебных решений, суд апелляционной инстанции, суд кассационной инстанции, письменное производство.

© МАРИНІВ В.І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, директор (Інститут підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Article is devoted to a research of problems of simplification of criminal legal proceedings by means of application of written production. Advantages and shortcomings of implementation of written production are analyzed. Questions of realization of written production in courts of appeal and cassation instances are considered.

Key words: *criminal proceedings, revision of judgments, court of the court of appeal, court of cassation instance, written production.*

Вступ. В сучасних умовах існує необхідність пошуку дієвих засобів прискорення і спрощення кримінального провадження. Судові процеси, які іноді тривають роками, нівелюють правовідновлювальний ефект кримінального провадження. Як учасники кримінального провадження, так і суспільство загалом зацікавлені у швидких і ефективних процедурах досудового розслідування і судового кримінального провадження. Особливого значення вказані питання набувають на стадіях перегляду судових рішень, провадження в яких має якісно інший характер, ніж у суді першої інстанції. Вищезазначене зумовлює актуальність дослідження питань письмового провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій.

Проблеми перегляду судових рішень у кримінальному провадженні були предметом дослідження таких учених, як Н.Р. Бобечко, О.Ю. Костюченко, В.В. Сердюк, В.М. Трофименко та ін. Разом із тим питання письмового провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій належним чином не було висвітлене у вітчизняній науковій юридичній літературі.

Постановка завдання. Метою цієї наукової статті є розробка теоретичних положень щодо письмового провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій в аспекті забезпечення спрощення і прискорення кримінального провадження.

Результати дослідження. Право особи на перегляд її справи вищим судом є одним із міжнародних стандартів прав людини, закріпленим у п. 5 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ч. 1 ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. На рівні національного законодавства України вказане право закріплене у Конституції України, п. 8 ч. 2 ст. 129 серед основних засад судочинства забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Це конституційне положення є істотним для визначення правової природи провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій і таке, що, за наявності відповідних підстав, має гарантувати виправлення судових помилок та забезпечувати реалізацію права кожного на справедливий суд. Вказана засада деталізується у процесуальних кодексах, зокрема у ст. 24 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), яка гарантує право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Таким чином, можливість апеляційного та касаційного перегляду рішення суду є важливою гарантією забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також має суттєве публічне значення, оскільки слугує засобом контролю за законністю, обґрунтованістю і справедливістю судових рішень. Разом із тим необхідно підкреслити, що ця гарантія варто розглядати як таку, що має додатковий і факультативний характер, оскільки її реалізація у повному обсязі і по кожній справі може призвести до істотного ускладнення і затягування кримінального провадження. З огляду на це, мають рацію ті дослідники, які розглядають перегляд судових рішень саме як додаткову гарантію захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та держави в тому чи іншому виді судочинства [1, с. 72].

Хоча перегляду судами вищих інстанцій підлягають не всі судові рішення, а лише певна їх частина, з якою не згодний хтось із учасників кримінального провадження, кількість оскаржень рішень суду залишається досить значною. Так, згідно зі статистичними даними прокуратури, у 2017 р. прокурори брали участь у 19 215 провадженнях із перегляду судових рішень судом апеляційної інстанції, 2 357 провадженнях із перегляду судових рішень судом касаційної інстанції, 43 провадженнях із перегляду судових рішень Верховним Судом [2]. Зважаючи на те, що перегляд судових рішень судами вищих інстанцій завжди відбувається колегіально, потребує ретельної підготовки і неухильного додержання процесуальної форми, це створює додаткове навантаження на судову систему і веде до відтермінування набрання остаточним судовим рішенням у справі законної сили. У зв'язку із цим у науковій юридичній літературі є точка зору, що оскарженню не мають підлягати всі судові рішення, що набрали законної сили, а також на необхідності встановлення фільтрів, що запобігають процесуальній тяганині, пов'язаній з оскарженням [3, с. 418].

Поряд із цим є необхідність пошуку і практичного застосування засобів, які б зменшували навантаження на вищі судові інстанції шляхом спрощення процедури перегляду судових рішень. Такий підхід цілком відповідає європейським стандартам, зокрема, положенням Рекомендації № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 р. [4], яка в числі багатьох засобів спрощення й прискорення кримінального провадження наголосила на необхідності спрощення звичайних судових процедур. Зокрема, увага акцентується на тому, що процедура слухань має передбачати можливість уникнення усіх зайвих формальностей. Держави-члени мають розглянути питання з надання своїм судам можливості слухати справи та виносити за ними рішення за відсутності обвинуваченого за умови, що його було належним чином поінформовано про дату слухань та про його право мати адвоката чи іншу особу, яка представляє його інтереси тощо.

Питання процесуальної економії набувають дедалі більшого поширення і у вітчизняній юридичній літературі. На думку І.М. Канюки, принцип процесуальної економії є керівною ідеєю кримінального судочинства, спрямованою на оптимізацію кримінально-процесуальної форми та раціоналізацію кримінально-процесуальної діяльності шляхом їх пришивидження, спрощення та здешевлення [5, с. 5]. На наш погляд, саме в контексті вимог процесуальної економії варто розглядати письмове провадження під час перегляду судових рішень.

Можливість письмового провадження відома всім видам судочинства, а для господарсько-го вона є основною [6, с. 5]. Перевагою такої форми судового розгляду для всіх видів судочинства є спрощення доступу громадян до правосуддя, оскільки це дає змогу економити особистий час та не витратитися на дорогу. Разом із тим письмове провадження більш зручне і для суду, якому щонайменше не треба вислуховувати сторони, які переважно повторюють свої позовні вимоги та доводи апеляційної чи касаційної скарги [7, с. 1, 25]. На думку дослідників, застосування письмового провадження призводить до поступового розвантаження судів і заощадження бюджетних коштів, не погіршуючи жодним чином якість судових рішень та якість відправлення правосуддя загалом [8, с. 406]. Письмове провадження дає змогу суду розглядати справи без дотримання зовнішньої атрибутики, значно економити час, який при «звичайному» провадженні витрачається на виклик учасників, використання зали судового засідання, застосування технічної фіксації під час провадження [9, с. 2].

Отже, наявні всі підстави розглядати письмове провадження як міжгалузевий процесуальний інститут, який передбачає можливість розгляду справи судом на основі поданих учасниками судового провадження матеріалів без їх особистої присутності. Його застосування спрямоване на спрощення і прискорення судочинства та економію часу і матеріальних витрат, пов'язаних із необхідністю особистої участі осіб у судовому провадженні. Однак, з іншого боку, нас можуть піддати критиці, що письмове провадження пов'язане із деяким обмеженням засад змагальності та гласності судового розгляду, а також безпосередності дослідження судом показань, речей і документів. Разом із тим загальновідомо, що існують особливості реалізації окремих засад кримінального судочинства. На наш погляд, при належному законодавчому закріпленні процедури письмового провадження завдання кримінального провадження будуть досягнуті у повному обсязі.

КПК України не містить визначення письмового провадження, хоча цим питанням присвячені ст.ст. 406 та 435, які регламентують письмове апеляційне та касаційне провадження відповідно. Взявши за основу визначення, які закріплені в інших процесуальних кодексах, в яких також передбачена можливість письмового провадження, зокрема п. 10 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, науковці формулюють такі його ознаки: воно здійснюється без виклику осіб, які беруть участь у справі (сторін, третіх осіб, їх представників); на основі наявних у суду матеріалів; у судах відповідних інстанцій [10, с. 163]. Відповідно, поняття письмового провадження з перегляду судових рішень у кримінальному судочинстві можна сформулювати як здійснення кримінального провадження в суді апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників судового провадження та проведення судового засідання на підставі матеріалів справи у випадках, встановлених КПК України. На наш погляд, зазначене визначення має бути закріплене у ст. 3 КПК України серед інших термінів Кодексу.

Як вже зазначалось, можливість письмового кримінального провадження передбачена як в апеляційній, так і в касаційній інстанціях. Підстави для прийняття такого рішення в обох випадках визначені однаково: якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності. Це означає, що письмове провадження можливе лише за наявності згоди всіх учасників судового провадження. До кола таких осіб, виходячи із п. 26 ч.

1 ст. 3 КПК України, належать: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених КПК України, здійснюється судове провадження. Кожен з них, за умови участі у судовому розгляді в суді першої інстанції, має заявити відповідне письмове клопотання про здійснення провадження за його відсутності. Відсутність такого клопотання унеможливує проведення письмового провадження, навіть якщо відповідний учасник судового провадження не мав наміру брати участь у перегляді судового рішення, проте з тих чи інших причин не заявив відповідне клопотання або зробив це несвоєчасно.

Аналіз положень КПК України дає дослідникам підстави для висновку, що письмове провадження може здійснюватись за наявності сукупності таких умов: 1) особа, яка подала скаргу, безпосередньо в ній або в доданому до скарги клопотанні вказала про своє небажання бути присутньою під час її розгляду; 2) особа, яка подала заперечення на скаргу, безпосередньо в такому запереченні або в доданому до нього клопотанні вказала про те, що вона не бажає брати участь у провадженні, або нічого не зазначила про це у своєму запереченні; 3) участь таких учасників судового провадження відповідно до вимог процесуального закону не є обов'язковою; 4) відсутні підстави для прийняття судом рішення щодо обов'язкової участі учасника судового провадження; 5) сторони судового провадження були вчасно повідомлені про місце, дату та час розгляду, але до його початку повідомили про своє небажання бути присутніми під час його розгляду або не з'явилися в судове засідання та не повідомили про причини своєї неявки [11, с. 100]. З огляду на вказане, здійснення письмового провадження набуває виключного характеру і на практиці, як правило, має місце у невеликій кількості випадків.

На наш погляд, такий підхід законодавця не враховує принципової відмінності між переглядом справи у апеляційній та у касаційній інстанціях, яка полягає у тому, що в першому випадку суд перевіряє правильність застосування нижчестоящим судом закону, а також повноту і об'єктивність установлення фактичних обставин справи, тоді як в другому – лише питання права, тобто перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин [12, с. 48]. З огляду на це фактична присутність учасників судового провадження під час перегляду судового рішення судом касаційної інстанції здебільшого не є необхідною, оскільки вони не можуть вплинути на предмет і межі такого перегляду.

Крім того, проведення письмового касаційного провадження має безпосередню практичну доцільність у зв'язку із проблемою територіальної віддаленості місця судового розгляду від його учасників. Порівняно з апеляційним переглядом, який відбувається у відповідному обласному центрі, касаційний перегляд здійснюється Касаційним кримінальним судом або Великою Палатою Верховного Суду. Їх територіальне розташування у м. Києві зумовлює фізичні та/або матеріальні складності для багатьох учасників судового провадження, особливо з віддалених областей чи місць відбування покарання. Потреба проведення у справі кількох засідань суду касаційної інстанції або ж відкладення судового засідання у зв'язку із неявкою когось з учасників судового провадження збільшують матеріальні та часові витрати інших учасників провадження і роблять касаційний розгляд невиправдано складним. Очевидно, вказані проблеми могли б реально вирішитись при проведенні письмового касаційного провадження «за загальним правилом».

Зокрема, саме такий підхід втілено в адміністративному судочинстві при перегляді судових рішень у апеляційному та касаційному порядку. Згідно із ст. 311 КАС України, суд апеляційної інстанції може розглянути справу без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами, якщо справу може бути вирішено на підставі наявних у ній доказів, у разі: 1) відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю; 2) неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; 3) подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, які ухвалені в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін (у порядку письмового провадження). Аналогічні правила встановлені для касаційного розгляду справи в порядку письмового провадження, а також це передбачено для випадків перегляду ухвал судів першої та апеляційної інстанцій (ст. 345 КАС України). При цьому серед вимог до апеляційної та касаційної скарги встановлено, що апеляційна, касаційна скарга може містити клопотання особи про розгляд справи за її участю. За відсутності

такого клопотання вважається, що особа не бажає брати участі у судовому засіданні суду апеляційної або касаційної інстанції (ч. 3 ст. 296, ч. 3 ст. 330 КАС України). Можна зробити висновок, що законодавець у адміністративному судочинстві розглядає перегляд судових рішень у порядку письмового провадження як «загальне правило», формулюючи широкий перелік підстав для цього і встановлюючи можливість застосування іншого порядку лише за умов, які застосовуються, якщо клопотанням учасників провадження з перегляду судових рішень.

Враховуючи викладене, вбачається за доцільне запропонувати змінити положення ч. 1 ст. 435 КПК України, присвяченої письмовому касаційному провадженню, виклавши її у такій редакції: «Суд касаційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо жоден з учасників судового провадження не заявив клопотання про здійснення провадження у його присутності».

Єдиною відмінністю письмового провадження в апеляційній та касаційній інстанції, передбаченою КПК України, є те, що у випадках, якщо під час письмового провадження суд апеляційної інстанції дійде висновку, що необхідно провести апеляційний розгляд, він призначає такий розгляд. Для письмового касаційного провадження такої можливості законодавець не передбачив. Зазначене правило зумовлюється різною природою апеляційного та касаційного переглядів. Так, на думку дослідників, вказана особливість зумовлена межами розгляду справи, оскільки в апеляційній інстанції суд уповноважений досліджувати нові докази, для з'ясування значення яких він іноді може потребувати усних роз'яснень осіб, які беруть участь у справі. Суд касаційної інстанції, натомість, не бере до уваги фактичну сторону справи, а тому він не зв'язаний необхідністю заслуховувати думки сторін і має змогу розглядати справу в порядку письмового провадження [13, с. 51]. Варто звернути увагу, що в нинішній редакції КАС України ці відмінності законодавцем не враховуються. Так, ч. 2 ст. 311 та ч. 2 ст. 345 КАС України передбачено, що у разі, якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд апеляційної або касаційної інстанції дійде висновку про те, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні, то він призначає її до апеляційного чи касаційного розгляду в судовому засіданні. На нашу думку, це дає суду змогу за потреби відходити від необхідності здійснювати перегляд судових рішень у порядку письмового провадження. Наведені положення є актуальними і для кримінального провадження.

За наслідками письмового провадження як в апеляційній, так і в касаційній інстанції копія судового рішення відповідного суду надсилається учасникам судового провадження протягом трьох днів із дня після його підписання. Такий строк встановлюється для оперативного інформування учасників судового провадження про прийняте рішення, яке набуває особливого значення у випадках письмового провадження, яке фактично є заочним для всіх його учасників.

Висновки. На підставі викладеного можна констатувати, що проблема спрощення та прискорення кримінального провадження на стадіях перегляду судових рішень може розв'язуватись шляхом розширення сфери застосування письмового провадження. Оскільки останнє властиве всім видам судочинства, це сприятиме уніфікації процесуальних правил перегляду судових рішень. Особливо актуальним це є для касаційного кримінального провадження, здійснення якого, з одного боку, пов'язане з певними матеріальними та організаційними складнощами для учасників судового провадження, а з іншого боку – не передбачає процесуальної необхідності їх особистої участі у судовому засіданні. З огляду на вказане пропонується передбачити письмове касаційне провадження як загальний порядок касаційного перегляду судових рішень, а також закріпити визначення письмового провадження з перегляду судових рішень серед основних термінів КПК України.

Список використаних джерел:

1. Бородін М. Перегляд судових рішень у касаційному порядку. Право України. 2006. № 7. С. 72–76.
2. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 20.05.2018).
3. Сердюк В.В. Проблемні питання касаційного провадження у Верховному Суді України. Університетські наукові записки. 2007. № 4. С. 403–418.
4. Рекомендація № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 р. URL: [www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20\(87\)](http://www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20(87)). (дата звернення: 28.05.2018).

5. Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с.
6. Бобрик В.І. Письмове провадження як форма оптимізації цивільного і господарського судочинства України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. №. 11 (2). С. 4–7.
7. Гончар И., Гвоздецкий А. Письменный перевод: в каких целях стороны принимают предложение суда перевести админдело в письменное производство. Юридическая практика. 2012. № 6 (7 февраля). С. 1, 25.
8. Роженко Д.В. Поняття та сутність письмового провадження. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. № 10. С. 403–406.
9. Легких К.В. Кримінальний процесуальний кодекс України: письмове касаційне провадження. Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 3 (16). С. 1–4.
10. Черникова А.О. Правова природа письмового провадження в адміністративному судочинстві України. Право і суспільство. 2016. № 2. С. 161–167.
11. Євмін А.М. Правова природа касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 9-2 (2). С. 99–101.
12. Лапкін А.В. Судове право України: навч. посіб. Х.: Право, 2016. 148 с.
13. Роженко Д.В. Касаційний розгляд адміністративної справи в порядку письмового провадження. Вісник Вищої ради юстиції. 2013. № 3 (15). С. 46–55.

УДК 343.14:34.028

МИРОШНИЧЕНКО Т.М.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

У статті вивчаються актуальні питання реалізації засади публічності у процесі кримінального процесуального доказування. На основі аналізу законодавства визначається сутність засади публічності та її нормативний зміст. За результатами дослідження проблем правозастосування надано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне процесуальне доказування, засада публічності, нормативний зміст засади публічності, сутність засади публічності.

В статье изучаются актуальные вопросы реализации принципа публичности в ходе уголовного процессуального доказывания. На основе анализа законодательства определяются сущность принципа публичности и его нормативное содержание. В результате исследования проблем правоприменения высказываются предложения по совершенствованию уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: уголовный процесс, уголовное процессуальное доказывание, принцип публичности, нормативное содержание принципа публичности, сущность принципа публичности.

The article examines topical issues of the publicity principle implementing in the course of criminal procedural proof. Based on the analysis of legislation, the essence of the publicity principle and its normative content is determined. As a result of the problems study of law enforcement, proposals are made to improve criminal procedural legislation.

Key words: criminal process, criminal procedural proof, principle of publicity, normative content of the publicity principle, the essence of the publicity principle.

© МИРОШНИЧЕНКО Т.М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)